

Magdalena Baer

Hymn *Pange lingua gloriosi* i jego przekłady w języku chorwackim – analiza językowa

Hymn to pochwalny śpiew ku czci bogów i bohaterów. Pierwotnie miał formę epicką, później budowę dwuwierszową¹. Był bardzo popularny w starożytnej Grecji. Tematyką hymnów antycznych była pochwała i podziękowania dla bogów. Chrześcijanie ze wschodniej części Cesarstwa Rzymskiego bardzo szybko zrozumieli, że jako pochwałę swojego Jedyne Boga i wyrażenie podziękowań dla niego mogą również wykorzystywać utwory hymniczne. Potwierdzeniem tego są występujące w Biblii (w dwóch księgach Nowego Testamentu) pierwsze wzmianki na temat śpiewu hymnów przez Kościół w greckich prowincjach Cesarstwa Rzymskiego². W zachodniej części Cesarstwa utwory hymniczne po raz pierwszy pojawiły się w twórczości św. Hilarego z Poitiers, który przełożył hymny syryjskie napisane w języku greckim na łacinę³. Za ojca hymnodii łacińskiej uznaje się jednak św. Ambrożego tworzącego w IV wieku n.e. Od tej chwili przez całe średniowiecze i także w późniejszych epokach hymn był najważniejszym gatunkiem poezji religijnej.

Z uwagi na to, że łacina była oficjalnym językiem Kościoła, prawie wszystkie teksty hymniczne były tworzone w tym języku. Dopiero po Soborze Trydenckim (1545–1563) coraz częściej zaczęły pojawiać się tego typu teksty w językach narodowych. Początkowo jednak były to przekłady łacińskich hymnów powszechnie wykonywanych w kościołach. Zaczęły powstawać liczne śpiewniki, w których można odnaleźć różne wersje przekładowe poszczególnych hymnów.

¹ P. Wiśniewski, *Hymny łacińskie najstarszą formą hymnodii*, „Liturgia Sacra” 2006, R. 12, nr 2, s. 321.

² List do Kolosan 3, 16, List do Efezjan 5, 19.

³ K. Wojciechowska, *Hymn, psalm, chorał – próba uściśleń genologicznych*, „Liturgia Sacra” 2002, R. 8, nr 2, s. 293.

Występowanie kilku wersji przekładowych danego hymnu jest charakterystyczne dla każdego języka narodowego. Również w języku chorwackim, począwszy od XVI wieku, istnieją liczne śpiewniki i zbiory poezji religijnej, w których znajdują się przekłady łacińskich hymnów. Pojawienie się kilku wersji jednego utworu wynika z ewolucji języka, gdyż zdarza się, że starsze tłumaczenia są dla współczesnych autorowi nowego przekładu niezrozumiałe, czy jak się często okazuje są nieadekwatne do oryginału⁴.

W istniejących przekładach pochodzących z różnych etapów rozwoju języka chorwackiego można zaobserwować charakterystyczne dla poszczególnych epok językowych cechy języka standardowego lub występujących w Chorwacji dialektów. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie czterech chorwackich przekładów łacińskiego hymnu *Pange lingua gloriosi*. Teksty pochodzą z różnych wieków. Na ich podstawie zostaną zobrazowane charakterystyczne cechy fonetyczne, gramatyczne i leksykalne występujące w omawianych przekładach hymnu.

W artykule zostaną omówione cztery przekłady hymnu *Pange lingua gloriosi*. Najstarszy wykorzystany przekład hymnu, zatytułowany *Jezik spevaj čudnu hranu*, pochodzi ze śpiewnika *Cithara Octohorda* (CO) z 1757 roku⁵. Następny przekład wywodzi się z połowy XIX wieku ze zbioru Fortunata Pintaricia *Knjiga bogoljubnosti karastjanske, sadržavajuća pobožnih molitavah i pesmah* z 1849 roku⁶ (KBK) i nosi tytuł *Pěvaj jeziče*, natomiast pozostałe dwa przekłady pochodzą z XX-wiecznych zbiorów: pierwszy z antologii tekstów hymnicznych *Crkveni himni* (CH) Milana Pavelicia z 1945 roku⁷, zaś drugi przekład tego samego autora można odnaleźć w II wydaniu śpiewnika *Pjevajte Gospodu pjesmu novu* (PG) z 2007 roku⁸. Obydwa wymienione prze-

⁴ J.L. Tandarić, *Problem prepjeva starih tekstva*, w: *Hrvatska glagoljska liturgijska književnost*, Zagreb 1993, s. 58.

⁵ Pełny tytuł śpiewnika to: *Cithara Octohorda seu Cantus Sacri Latino-croatici, quo in octo partes pro diversis anni temporibus distributos ac choralis metodo adornatos, pia sua pnunificentia in lucem prodiže jussit alma, et vetustissima Cathedralis Ecclesia Zagrabensis*, Zagreb 1757, s. 192–193.

⁶ F. Pintarić, *Knjiga bogoljubnosti karastjanske, sadržavajuća pobožnih molitavah i pesmah*, Beč 1849, s. 23–25.

⁷ M. Pavelić, *Crkveni himni*, Zagreb 1945, s. 94–95.

⁸ *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*. *Hrvatska liturgijska pjesmarica*, wyd. 2 popr. i uzup., Zagreb 2007, s. 228–229.

kłady mają takie same tytuły – *Usta moja uzdižite*. W śpiewniku *Pjevajte Gospodu* prócz wspomnianego tytułu funkcjonuje jeszcze jeden, a mianowicie *Divnoj dakle*.

Autorstwo łacińskiego hymnu *Pange lingua gloriosi* przypisuje się św. Tomaszowi z Akwinu. Dokładny tytuł XIII-wiecznego pierwowzoru to *Pange, lingua, gloriosi corporis mysterium*. Utwór został zainspirowany powstałym już w VI wieku hymnem autorstwa Venancjusza Fortunata o podobnym tytule *Pange lingua gloriosi proelium certaminis*⁹. Zarówno utwór św. Tomasza, jak i wcześniejszy były wykonywane w Kościele podczas uroczystości ustanowienia Eucharystii w Wielki Czwartek oraz w dzień Bożego Ciała. Wersja hymnu św. Tomasza do dziś jest wykonywana w kościołach na całym świecie. Dwie ostatnie zwrotki zaczynające się od słów *Tantum ergo sacramentum* są śpiewane podczas Adoracji Najświętszego Sakramentu. Wielokrotnie melodia hymnu *Pange lingua gloriosi* była wykorzystywana w różnych kompozycjach m.in. przez Jana Sebastiana Bacha.

Występujące w opracowaniu przekłady można podzielić na dwie grupy z uwagi na bardzo zróżnicowane wersje tłumaczeniowe. Pierwszą grupę stanowią będą dwa najwcześniejsze tłumaczenia z XVIII i XIX wieku. W żadnym ze śpiewników nie jest wspomniane autorstwo wskazanych wyżej przekładów. Dwie pozostałe wersje pochodzące z XX wieku są autorstwa o. Milana Pavelicia, który jest twórcą większości współczesnych przekładów łacińskich hymnów kościelnych w Chorwacji¹⁰. Wiele tłumaczeń hymnów Pavelicia jest do dzisiaj używanych w Kościele chorwackim i uznawanych za najpiękniejsze i najwłaściwsze tłumaczenia utworów hymnicznych¹¹.

Pierwsza wersja hymnu *Pange lingua gloriosi* omawiana w artykule pochodzi z kajkawskiego obszaru dialektalnego. Piśmiennictwo wspomnianego terenu przeżywało w XVIII wieku swój rozkwit i dostępne są liczne źródła tekstów w postaci modlitewników czy śpiewników. Przekład zamieszczony w *Cithara Octochorda* z 1757 roku jest tłumaczeniem, które pojawiło się również w dwóch wcześniejsz-

⁹ H. Henry, *The Catholic Encyclopedia*, New York 1911, <http://www.newadvent.org/cathen/11441c.htm>.

¹⁰ M. Pavelić, *Crkveni himni*, s. 5 – autor we wstępie do swojego zbioru podaje, że przełożył wszystkie hymny brewiarzowe, a także kilka innych, które mu się podobały i uznał, że mogą być wykorzystane w liturgii.

¹¹ P. Belić, *Paraclitus – Tješitelj i(li) Branitelj*, „Obnovljeni Život” 1998, t. 53, z. 4, s. 492.

szych wydaniach tego dzieła¹². Nie można jednak dokładnie określić, z którego roku pochodzi przekład, z powodu braku adnotacji przy tekście. Autor opracowania dotyczącego śpiewnika *Cithara Octochorda* stwierdza, że hymn znalazł się w zbiorze, gdyż był starym utworem, który wszedł do kanonu tekstów Kościoła zagrzebskiego i odegrał w nim ogromną rolę historyczną¹³. Potwierdzeniem tego faktu może być pojawienie się w III wydaniu śpiewnika także wersji oryginalnej hymnu po łacinie.

Język drugiego omawianego tłumaczenia, pochodzącego z połowy XIX wieku, posiada cechy języka ilirskiego¹⁴, opartego na sztokawskiej bazie dialektalnej. Autorem przekładu *Pěvaj jeziče* jest Fortunat Pintarić, jeden z największych XIX-wiecznych twórców chorwackich przekładów hymnów łacińskich i innych pieśni kościelnych.

Jak już wspomniałam, dwa najpóźniejsze omawiane w opracowaniu przekłady są autorstwa o. Pavelicia. Język utworu *Usta moja uzdižite* jest najbardziej zbliżony do normy współczesnego języka chorwackiego opartego na dialekcie sztokawskim z ijekawską wymową.

W wyniku konfrontacji wszystkich omawianych wersji hymnu można zauważyć ewolucję literackiego języka chorwackiego. Oczywiście na podstawie tylko tych kilku tekstów nie jest możliwe wskazanie wszystkich osobliwości językowych, jakie przez trzy wieki charakteryzowały język chorwacki w poszczególnych etapach jego rozwoju. W niniejszym artykule postaram się jednak zaprezentować najważniejsze z cech, które pojawiają się w omawianych wersjach przekładowych hymnu *Pange lingua gloriosi*.

Wyróżnione cechy językowe odbiegające od normy współczesnego języka chorwackiego można podzielić na kilka grup. Najbardziej widoczne w starszych tekstach są występujące w nich różnice ortograficzne, gdyż zapis ortograficzny języka chorwackiego i jego dialektów ukształtował się dopiero w XIX wieku. Dużą rolę w tekstach odgrywają także pojawiające się odrębności fonetyczne, morfologiczne,

¹² I. Špralja, *Cithara Octochorda. Glazbeni oblik Zagrebačke crkve iz 18. Stoljeća (Beč 1701 i 1723, Zagreb 1757) s posebnim osvrtom na glazbene oblike pokazatelje glazbenih razdoblja*, Zagreb 1998, s. 56.

¹³ Por. *ibidem*, s. 135.

¹⁴ Język ilirski – język wprowadzony przez ruch ilirski w I połowie XIX wieku jako język Słowian południowych, propagowany przez Zagrzebską Szkołę Filologiczną.

składniowe i leksykalne, które uwidaczniają rozbieżności między poszczególnymi etapami rozwoju języka chorwackiego.

Poniżej zostaną wskazane najważniejsze cechy różniące język wcześniejszych epok od współczesnego standardowego języka chorwackiego. Z uwagi na bogactwo pojawiających się cech, omówione zostaną tylko te najbardziej reprezentatywne.

Cechy ortograficzne

W trzech starszych tłumaczeniach hymnu *Pange lingua gloriosi* omawianych w opracowaniu pojawia się wiele rozwiązań ortograficznych, które nie występują we współczesnym przekładzie tego utworu. Najwięcej odstępstw od dzisiejszej ortografii znaleźć można w tekstach *Jezik spevaj...* oraz w *Pěvaj jeziče*. Powodem takiego stanu jest, jak już wspomniałam, brak kodyfikacji języka literackiego do II połowy XIX wieku i brak ujednoczonego zapisu dialektów. Poniżej prezentuję niektóre cechy zapisu języka chorwackiego i jego dialektów pojawiające się w przekładach hymnu *Pange lingua gloriosi* z różnych epok rozwoju języka chorwackiego:

- 1) Występujący w języku chorwackim refleks prasłowiańskiej samogłoski /jatʰ/ w różnych etapach rozwoju języka chorwackiego i w różnych dialektach był zapisywany na wiele sposobów. W pierwszym tekście /jatʰ/ było zapisywane, jak w innych tekstach kajkawskich, fonetycznie – jako /e/, w tekście z okresu iliryzmu wspomniana głoska była zapisywana jako ě i mogła być odczytywana w zależności od regionu jako /e/, /i/, /je/ czy dyftong /ije/, w tekście z lat czterdziestych XX wieku /jatʰ/ było zapisywane tak jak współcześnie w wymowie ijekawskiej, która jest uznawana za wymowę standardową:

/jatʰ/ : e → ě → je/ije/e/i

Jezik spevaj chudnu hranu [CO]

Pěvaj jeziče! Preslavno svetog tĕla [KBK]

K preslavnomu **tijelu** glas [CH, PG]¹⁵

- 2) Do XIX wieku nie było ujednoczone zapisywanie głosek palatalnych /č/, /ž/, /š/, /lj/ oraz /nj/, co jest bardzo widoczne w pierwszym z omawianych tekstów. Właściwie żadna z wymienionych głosek nie jest zapisywana tak jak współcześnie, gdyż /č/ było zapisywane jako *ch*, /ž/ : *s*, /š/ : *ss*, /lj/ : *ly* czy /nj/ : *ny*. W tekście *Pěvaj jeziče* z okresu ilirskiego wprowadzone jest ujednoczenie zapisu, którego orędownikami byli sami przedstawiciele iliryzmu, zapis wprowadzony w tamtym okresie nie różni się niczym od zapisu współczesnego:

/č/ : *ch* → *č*

Jeziku spevaj **chudnu** hranu [CO]
Pěvaj jeziče! Preslavno svetog Těla [KBK]
Čedo majke plemenite [CH, PG]

/ž/ : *s* → *ž*

Kerv na krisu prolejanu [CO]
Za večerom stražnje noći [KBK]
Usta moja, uzdižite [CH, PG]

/š/ : *ss* → *š*; /nj/ : *ny* → *nj*

Szina Boga vissnyega [CO]
Svarši redom čudnine [CH]
Za hranu **njim** dade svima [CH]
Što je proli za sve nas [CH, PG]
Klan**aj**mo se smjerno mi [CH, PG]

¹⁵ W przykładach nie będą porównywane te same wersy różnych przekładów, gdyż celem artykułu nie jest wskazanie adekwatności tłumaczeń, a występujących w tekstach cech językowych charakterystycznych dla epok, w których zostały stworzone.

/lj/ : ly → lj

On ponavlya postuvani [CO]
Kazaše naučitelj [KBK]
Ljudskog roda Kralj i Spas [CH, GP]

- 3) Zapis głosek /ʒ'/ i /ć/ został ujednolicony dopiero w II połowie XIX wieku, więc w tekstach *Jezik spevaj...* i *Pěvaj jeziče* znaleźć można jeszcze stary zapis /ʒ'/ jako *jd* w tekście XVIII-wiecznym i *dj* w tekście z okresu iliryzmu. Głoska /ć/ natomiast w pierwszym z tekstów nie pojawia się w ogóle, może być to wynik nierozróżniania w dialekcie kajkawskim, w jakim jest napisany tekst, głosek /č/ od /ć/, w drugim tekście zaś pojawia się dwojaki zapis: raz /ć/ występuje jako *tj* (jeśli pochodzi z jotacji)¹⁶, drugi raz jako *ć*. W dwóch najnowszych omawianych tekstach *Usta moja uzdižite* pojawia się już współczesny zapis wspomnianych głosek:

/ʒ'/ : jd → dj → đ

Doklam dojdem to chinete [CO]
Duhu takodjer u swemu [KBK]
I on prođe sijuć tlima [CH, PG]

/ć/ : tj → ć

S bratjom svojom blagová [KBK]
Kad je s braćom večerao [CH, PG]
Za večerom stražnje noći [KBK]

- 4) W tekście *Jezik spevaj...* zaobserwować można również zapis krótkich wyrazów akcentowanych razem z nieakcentowanymi – dotyczy to zaimków dzierżawczych z nieakcentowaną formą czasownika posiłkowego *biti* używanego do tworzenia złożonego czasu przeszłego perfekt oraz zaimka zwrotnego *se*. W późniejszych trzech omawianych tekstach nie pojawia się już taki

¹⁶ Zapis *tj* jest analogiczny do zapisu *jd* i *dj*, jest to wynik jotacji $d + j \rightarrow /ʒ'/ \rightarrow \text{đ}$.

zapis, zaimek *se* jest pisany rozłącznie. W tekście hymnu *Pěvaj jeziče* występuje natomiast zapis czasu przeszłego perfekt bez czasownika posiłkowego *biti*. Jako czasy przeszłe pojawiają się tam jednak głównie aoryst i imperfekt:

Namje on dan, **namsze'** [CO]
 S bratjom svojom **blagová** [KBK]
 Kad **je** s braćom **večerao** [CH, PG]

- 5) Na poszczególnych etapach rozwoju języka chorwackiego są widoczne różne sposoby użycia wielkich liter. W tekście z XVIII wieku użycie wielkich liter występowało tak jak współcześnie, w określeniach Boga, Chrystusa czy Maryi, ale także Ciała i Krwi Pańskiej (jak w tekście Pavelicia). Natomiast w tekście z okresu iliryzmu wielkich liter nie ma prawie w ogóle, nawet określenie Matki Bożej jako Dziewicy jest zapisane małą literą. Zaś w tekście z lat czterdziestych XX wieku użycie wielkich liter było częstsze niż współcześnie, gdyż wszystkie określenia odnoszące się do Chrystusa czy Boga, lub wyrazy uosabiające Chrystusa, jak krew czy ciało, były, jak w XVIII wieku, zapisywane wielką literą jako wyraz szacunku. Jak już wspomniałam, w tekście współczesnym *Usta moja uzdižite* wielkie litery pojawiają się tylko w przypadku występowania imion Bożych:

Zkrovnozt **Tela Bosjega** [CO]
 Od prechizte **Devicze** [CO]
 Od prečiste nam **děvice**, dan i rodjen spasitelj [KBK]
 K preslavnomu **Tijelu** glas i **Krv** dragu proslavite [CH]
 K preslavnomu **tijelu** glas, i **krv** dragu proslavite [PG]

Zasób zmian ortograficznych zaobserwowanych w czterech przykładach hymnu *Pange lingua gloriosi* pochodzących z różnych okresów rozwoju języka chorwackiego jest bardzo bogaty. W opracowaniu zostały omówione tylko wybrane, najczęściej występujące różnice w zapisie poszczególnych tekstów.

Cechy fonetyczne

Zbiór różnic fonetycznych występujących w omawianych tekstach jest dość duży z uwagi na pochodzenie przekładów. Cechy fonetyczne pojawiające się w poszczególnych tekstach są wynikiem bądź przynależności badanego tekstu do korpusu literatury dialektalnej (najstarszy omawiany tekst *Jezik spevaj...* jest tekstem kajkawskim), bądź pochodzenia tekstu z okresu, w którym dopiero kształtował się język standardowy. Wprowadzano więc różne rozwiązania, które nie zawsze były zgodne z fonetyką ówczesnego języka chorwackiego (por. tekst pochodzący z połowy XIX wieku *Pěvaj jeziče* z okresu iliryzmu). W dwóch pozostałych nie pojawiają się cechy fonetyczne, które mogłyby odróżniać język, jakim były napisane od współczesnego języka standardowego. Poniżej wskażę więc kilka cech fonetycznych, które występują w dialekcie kajkawskim lub są wynikiem braku standaryzacji języka:

- 1) Jedną z najbardziej charakterystycznych cech fonetycznych różniących teksty starsze od dwóch najnowszych jest refleks prasłowiańskiej głoski /jat'/. W pierwszym omawianym tekście, który jest typowym tekstem napisanym w dialekcie kajkawskim z ekawską wymową, /jat'/ było zapisywane i wymawiane jako *e*. W tekście z okresu iliryzmu została ujednolicono pisownia tej głoski do *ě*. Nie ujednolicono jednak jej odczytywania i istniały wszelkie występujące na obszarze dialektów chorwackich wymowy wspomnianej głoski, jako dyftongu *ije* czy głosek /ie/, /je/, /e/, /i/. W tekstach zaś współczesnych, czyli w chorwackim języku standardowym, wymowa /jat'/ została ustalona na ijekawską. W większości więc przypadków wspomniana głoska jest realizowana jako dyftong *ije*¹⁷.
- 2) Kolejną widoczną w omawianych tekstach różnicą fonetyczną jest odmienna od współczesnej wymowy standardowej i standardowego zapisu wymowa *r* zgłoskotwórczego. W dialekcie kajkawskim, w którym jest napisany tekst *Jezik spevaj...* z XVIII wieku, *r* zgłoskotwórcze jest wymawiane jako *er*. W okresie ili-

¹⁷ Przykłady do podpunktu dotyczącego wymowy prasłowiańskiej głoski /jat'/ znajdują się w podpunkcie dotyczącym ortografii.

ryzmu wymieniona samogłoska była wymawiana i zapisywana jako *ar* (pojawia się w opracowywanym tekście) lub przejęte z kajkawszczyzny *er*. Obecnie *r* zgłoskotwórcze w chorwackim języku standardowym jest wymawiane jako *dz*. Wspomniany wyżej wariant można zaobserwować w dwóch najnowszych przekładach:

/dz/ : er → er/ar → r

Kerv na krisu prolejanu [CO]
Karv njegova vino biva [KBK]
 Likom vina **krv** se skriva [CH, PG]

- 3) W dialekcie sztokawskim, który jest podstawą dzisiejszego chorwackiego języka standardowego, zaszła wokalizacja *l > o* w końcowej sylabie podstawy słowotwórczej, zwłaszcza w imiesłowach czasownikowych czynnych rodzaju męskiego, co można zaobserwować w tekstach najpóźniejszych, czyli w hymnie *Usta moja uzdižite*. Wokalizacja nie zaszła w dialekcie kajkawskim i w omawianym tu tekście ze wskazanego dialektu jest to widoczne. Natomiast w przekładzie z połowy XIX wieku zauważalne jest całkowite pominięcie końcowego *l*:

l < Ø < o

Gdaje bludni **szvet** pohodil [CO]
 S bratjom svojom blagová [KBK]
 Kad je s braćom večerao [CH, PG]

W omawianych przekładach hymnu *Pange lingua gloriosi* pojawia się więcej różnic fonetycznych występujących w poszczególnych okresach rozwoju chorwackiego języka standardowego, jednak są to pojedyncze przykłady, dlatego nie zostały uwzględnione w opracowaniu.

Cechy morfologiczne

Najbardziej widocznymi cechami morfologicznymi odróżniającymi wcześniejsze teksty przekładu *Pange lingua gloriosi* od współczesnych są zmiany zachodzące we fleksji imiennej:

- 1) Końcówki fleksyjne zmieniały się wraz z rozwojem języka standardowego. Największe zmiany zostały wprowadzone w XIX wieku przez działaczy iliryzmu i dotyczyły końcówek fleksyjnych rzeczownika w D, L i I pl. Ujednolicenie odmiany nastąpiło dopiero pod koniec XIX wieku, gdy wprowadzono jako normę języka chorwackiego dialekt sztokawski z jego innowacjami. Jedną z nich jest ujednolicenie końcówek fleksyjnych rzeczownika w D, L i I pl. Wspomniany problem pojawia się w tekście *Pěvaj jeziče*:

-am → *-ama*

Sebe ruk**am** svojima [KBK]

- 2) Charakterystyczny dla dialektu kajkawskiego jest brak vokativu. Gramatycznie jest on realizowany przy użyciu nominativu. W hymnie *Jezik spevaj...* pochodzącym z kajkawskiego obszaru dialektalnego, brak wspomnianego przypadku jest już widoczny w tytule utworu.

Cechy składniowe

Główne różnice dotyczące składni występujące w omawianych przekładach hymnu *Pange lingua gloriosi* są związane z budową i użyciem czasów. Poniżej wskażę problem składniowy pojawiający się najczęściej w opracowywanych tekstach:

- 1) W porównaniu ze współczesnymi przekładami występujące w dwóch najwcześniejszych tekstach różnice dotyczą pominięcia w tekście nieakcentowanej formy czasownika *biti* używanego jako słowo posiłkowe przy tworzeniu złożonego czasu przeszle-

go perfekt. Wspomniana forma czasownika nie pojawiła się w XIX-wiecznym przekładzie, w utworze z XVIII wieku obecna jest kilkakrotnie, natomiast zawsze występuje w tekstach współczesnych. W tekście *Pěvaj jeziče* do wyrażania czasu przeszłego prócz perfektu wykorzystywane są często także czasy przeszłe proste, jak aoryst czy imperfekt:

Dal za dozta pravicze [CO]
S bratjom svojom **blagová** [KBK]
Kad **je** a braćom **večerao** [CH, PG]

Różnice w składni poszczególnych tekstów mogą być wynikiem stylu używanego przez tłumacza w danym okresie. Bardzo prawdopodobne jest to w odniesieniu do tekstu *Jezik spevaj...*, gdyż pominięcie czasownika posiłkowego *biti* występuje tylko w kilku wersach, nie zaś, jak w tekście *Pěvaj jeziče*, w każdym przypadku, w którym powinien być użyty czasownik posiłkowy.

Cechy leksykalne

Występujące pomiędzy omawianymi przekładami hymnu *Pange lingua gloriosi* różnice wynikają z dialektalności i archaiczności dwóch pierwszych tekstów. W tekście *Jezik spevaj...* archaizmy mieszają się z leksemami dialektalnymi, zaś w przekładzie *Pěcaj jeziče* formy dialektalne pojawiają się rzadziej niż archaiczne. W tekstach najnowszych występujące archaizmy posiadają funkcję stylistyczną i wynikają z tradycji piśmiennictwa religijnego. Poniżej wskażę kilka przykładów archaizmów i form dialektalnych pojawiających się w opracowywanych tekstach:

- 1) Archaizmy ze współczesnego punktu widzenia:

Rech je Bogom **obztala** [CO]
Svarši redom **čudnime** [KBK]
Čedo majke plemenite [CH, PG]

2) Leksemy dialektalne:

Ne droptina **nekaj** menye [CO]

Moje szmerti **zpomenek** [CO]

Ocza mogą **odvetek** [CO]

Što **ćutenje** nedopire [KBK]

Przekłady łacińskich hymnów kościelnych są jednymi z nielicznych utworów w twórczości różnych narodów, które posiadają kilka wersji przekładowych. Teksty hymnów były kształtowane przez wiele wieków. Poeci dokonywali nowych przekładów, gdy uznawali, że wcześniejsze są niedokładne lub są już niezrozumiałe dla ludzi im współczesnych. Dzięki nim mamy dziś bogaty zbiór tekstów, w których są widoczne rozmaite cechy językowe pojawiające się w poszczególnych okresach rozwoju języka. Omawiane w artykule chorwackie przekłady hymnu *Pange lingua gloriosi* nie są jedynymi występującymi w chorwackiej poezji religijnej. Opracowane zostały tylko cztery teksty: z XVIII, XIX oraz 2 z XX wieku. Przeprowadzona analiza językowa poszczególnych tekstów uwidoczniła liczne problemy ortograficzne, fonetyczne, gramatyczne i leksykalne charakterystyczne dla języka chorwackiego.

The hymn ‘Pange lingua gloriosi’ and its translations in Croatian Language – linguistic analysis

SUMMARY

Hymns constitute the oldest layer of poetry in Christianity. These were originally created in Greek and then Latin. Latin Hymnody abounds in works created since the fourth century to the present day. Over the centuries, there were created a lot of new literary works however there was a need for their translation into national languages. Starting from the sixteenth century, more and more translations of Latin Hymns started to appear. Very often in one language there are several translated versions of one composition because of the willingness of authors to improve the translations of existing

versions or changes in the language since the previous translations could have been confusing for the next readers. This situation also occurred in Croatia. Using the hymn 'Pange lingua gloriosi' there are presented examples of the processes taking place in the Croatian Language for over three centuries, from the eighteenth century to today. The evolution includes all the layers of language: phonetics, morphology, syntax and vocabulary. The changes are related to the historical progress of the Croatian language, which dialects constitute its wealth. In the paper there are discussed four versions of the hymn 'Pange lingua gloriosi' – the oldest dialect version of the 1757, the second translation comes from the second half of the nineteenth century, which is translated into Illyrian and two recent versions of the same author – M. Pavličić which come from the twentieth century.

O Autorce

Magdalena Baer - doktorantka w Instytucie Filologii Słowiańskiej UAM, absolwentka kroatystyki. Zajmuje się historią języka chorwackiego od XVII wieku. Autorka licznych artykułów i referatów konferencyjnych poświęconych przekładom na język chorwacki łacińskich hymnów kościelnych.

E-mail: magbaer@amu.edu.pl